

**„A számik apostola”
Thomas von Westen élete és munkássága**

KELEMEN Ivett

Debreceni Egyetem
kelemenivett5@gmail.com

A számi írásbeliség történetének kezdőpontja egybeesik a keresztény hittérítő misszionáriusok tevékenységével. Az orális hagyományaiban élő számik számára a hittérítés egyszerre jelentette a számi kultúra hanyatlását és fejlődését. Míg a lutheránus egyház a tradicionális sámánhit végleges felszámolását tűzte ki célul, ugyanakkor az anyanyelvű igehirdetés, a számik anyanyelven való megszólítása együtt járt a számi nyelv fejlődésével és fejlesztésével is.

A számik közé indított missziós tevékenység szinte mindig egy-egy személyhez és/vagy ideológiai áramlathoz köthető. A 18. század elején Dán-Norvégiában fokozódott a missziós munka, melynek ideológiai alapját az egyre inkább terjedő pietizmus¹ jelentette. Jóllehet Peder Krog trondheimi püspöknek (1654–1731) voltak kételyei ezzel a lutheránus valláson belül kialakult mozgalommal szemben, IV. Frigyes király házasságtörő és alapvetően erkölcsstelen élete ellenére² (vagy annak kompenzálására) nagy érdeklő-

¹ A pietizmus (lat. *pietas* 'jámborság') a 17–18. században az evangélikus egyházon belül kibontakozó, az egyház megújulását szorgalmazó vallási mozgalom, amely a 17. század végi Németországban indult útjára, elsősorban Philipp Spener (1635–1705) evangélikus teológus révén. Spener a lelki újjászületést és megújulást, az egyéni odaadást és a kegyesség által történő személyes átalakulást hangsúlyozta. Mozgalma Svájcban, illetve Skandinávia és a Baltikum területén talált a legtöbb követőre. A reformációt nem lezárt ténynek, hanem folyamatnak tekintette. A pietizmus célja az öskereszténység vallási életének föllevenítése, ezért mércéje a Szentírás, főleg az Újszövetség. A pietizmus hatására fölénybe került a gyakorlat az elméleti teológiával szemben (<http://lexikon.katolikus.hu/P/pietizmus.html>).

² IV. Frigyes (1671–1730, uralk. 1699-től) híres volt „nőügyeiről”. 1695-ben például feleségül vette Mecklenburgi Lujzát, majd anélkül, hogy elvált volna tőle, kétszer is (1703, 1711) újabb házasságot kötött, bigámiát követve el ezáltal.

dést tanúsított a pietizmus, és ezzel együtt a missziós tevékenységek, a pogány alattvalók megtérítése iránt is (Steen 1954: 102).³

A Számiföldre irányuló szervezett missziós tevékenység (norvégul *Finne-misjonen*) vezetője, ezzel együtt a számi nyelv fejlődéstörténetének kiemelkedő alakja volt Thomas von Westen (1682–1727), norvég pap és misszionárius, akit a norvég szakirodalom szinte kivétel nélkül a „számik apostola”⁴ titulussal illet.

Míg a von Westen életrajzát bemutató legkorábbi írásokból⁵ valóban a tökéletes keresztény vezető eszményképe sugárzik, addig az utóbbi időkben⁶ napvilágot látott tanulmányok rávilágítanak olyan tényekre, jellemvonásokra is, melyek alapján jól érzékelhető e megnevezés túlzott romantikája. A kritikusabb perspektívából von Westen inkább egy elszánt, már-már fanatikus, roppant szeszélyes és kíméletlen személyiségként jelenik meg.

Tanulmányomban von Westen életének és munkásságának rövid, vázlatos ismertetésére vállalkozom. Ő volt a számi írott nyelv norvégiai első, valódi pártfogója, aki – a pietista mozgalomhoz kapcsolódva – megszervezte a Szentírás (illetve annak részeinek) számira fordítását,⁷ a számi nyelvű tanító- és misszionáriusképzést.

1. Thomas von Westen élete

Thomas von Westen életének három korszaka különíthető el. Az első korszak gyermek- és tanulóéveit öleli fel 1709-ig. A második korszak az 1711–1716 közötti tudományos munka, a Syvstjernen papi csoport alapításának

³ Fontos megjegyezni, hogy a missziós munka nem volt mentes politikai felhangoktól sem. A misszionáriusok feladata volt például a határok ellenőrzése is (Kjølaas 1995: 27), ugyanis olyan területeken dolgoztak, ahol az Oroszország, Svédország és Dán-Norvégia közötti határok sokáig nem voltak világosak (ezzel együtt a számik nemzeti hovatartozása sem), s így igyekeztek az adott misszionárius anyaországa számára „megnyerni” az ott élő számikat.

⁴ E megnevezés használatos volt az oroszországi számik között működő Trifon av Petsjenga (1495–1583) orosz ortodox papra, misszionáriusra is, aki a Finnország, Norvégia és Oroszország határvidékén élő kolta számikat térítette (ld. https://snl.no/Trifon_av_Petsjenga).

⁵ Az egyik legelső biográfia (1787) Hans Hammond írása. Hammond nem véletlen volt elfogult, hiszen neves rokon életrajzát ismertette: Hans Hammond anyja ugyanis Thomas von Westen mostohalánya volt.

⁶ Vö. pl. Steen 1954, Skjelmo – Willumsen 2017a.

⁷ Nincs ugyan információ arról, hogy maga is fordított volna, de lehetséges, hogy Mózes első könyve 6–7. fejezetének 1721-ben készült, ismeretlen szerzőnek tulajdonított számi fordítása az ő munkája (Kjølas 1995: 49).

ideje, míg a harmadik, az 1716-tól 1727-ben bekövetkezett haláláig tartó időszakának központjában a missziós tevékenység áll (Böckman 1983: 193).

1.1. Gyermek- és ifjúkora

Thomas von Westen 1682. szeptember 13-án született Tondheimben. Apja Arnoldus (Arnold) von Westen gyógyszerész volt, aki kétszer házasodott. Az első felesége Maren Jacobsdatter Lund volt, akitől két fia született, Cyriachus és Matthias von Westen. Második feleségétől, Inger Thomisdattertől született első gyermeke volt Thomas von Westen⁸ (Steen 1954: 151–152). Már kisgyermekként nagyon szeretett volna megtanulni olvasni. Hatéves korában megismerkedett a helyi latin iskola⁹ diákjaival, akik megtanították neki a betűket, és könyveket is kölcsönöztek számára. Ő maga is a latin iskolába járt, majd tanulmányai végeztével 1697. július 17-én, féltestvérével, Matthiasszal beiratkoztak a Koppenhágai Egyetemre.

Westen teológiát szeretett volna tanulni, de apja inkább a gyógyszerész pályára szánta. Így von Westen köztes megoldásként orvostudományt kezdett tanulni. Ezután tért át a teológiára, és igen korán, még 16 éves kora előtt, 1698. május 30-án befejezte alapképzését, teológiai vizsgáját pedig egy évvel később, 1699. június 20-án tette le *haud illaudabilis*¹⁰ minősítéssel.

Feltehetőleg még ugyanabban az évben az észak-norvégiai Nordland megye Helgeland kerületébe¹¹ ment házitanítóként Jacob Dass bíróhoz (1649–1724), ahol annak fiait, Sørent, és a papköltő Petter Dasst oktatta (Skjelmo 2017: 85). Pontosán nem tudni, meddig maradt Nordlandban, de feltehetőleg 1703-ig, amikor a Dass-fivérek felvételt nyertek a Koppenhágai Egyetemre.

Ezt követően ő is visszatért Koppenhágába, és nyelveket tanult. Számos európai mellett keleti nyelveket is elsajátított. Erről az időszakról kevés információ áll rendelkezésre, de az bizonyos, hogy anyagilag nagyon nehéz időszaka volt.

⁸ Ebből a kapcsolatból további hat lány és három fiú gyermek született.

⁹ Mai Trondheimi Katedrális Iskola, norvégul *Trondheim katedralskole*.

¹⁰ A norvégiai egyetemeken, főiskolákon korábban használt értékelési szint. Az ide tartozó osztályzatok: 1,0–1,5: *laudabilis prae ceteris* 'kimagasló (a többiekhez képest)'; 1,6–2,5: *laudabilis* 'dicséretes'; 2,6–3,2: *haud illaudabilis* 'nem nyugtalanító'; 3,3–4,0: *non contemnendus* 'nem megvetendő'; 4,0–: *immaturus* 'éretlen'.

¹¹ Vélhetően itt ismerkedett meg a számi kultúrával és nyelvvel (Storm 2012: 267).

2. Pályafutásának kezdete: a nélkülözés időszaka

Egyetemi, tudós karrierje akkor indult, mikor 1706-ban I. (Nagy) Péter orosz cár (1672–1725) Nicolaus von Langhe ezredest Dániába küldte, hogy keressen a „Professor Linguarum & Eloqventiæ”¹² pozícióba megfelelően képzett szakembert. Az ezredesnek Westent ajánlották, aki meg is kapta az állást.¹³ A szerződést aláírta ugyan, de olyan szintű tartozásai voltak, hogy hitelezői nem engedték meg a külföldi utazást, nem hagyhatta el Dán-Norvégiát. Szerződésének része volt, hogy az első évben az orosz követ adjutánsaként kellett tevékenykednie Koppenhágában. Az oroszországi utazás lehetősége így alapvetően csak 1708-ban jöhetett volna szóba, azonban – vélhetően a fenti okokból – soha nem valósult meg (Böckman 1983: 196).

Westen pénzügyei akkor kezdtek valamelyest rendeződni, amikor a Koppenhágai Királyi Könyvtár (Det Kongelige Bibliothek i København) könyvtárosa lett, de még mindig éhezett és továbbra is jelentős adósságai voltak (Steen 1954: 153).¹⁴

1708-ban aztán elkezdett pályázni a megüresedett papi állásokra. 1709-ben sikerrel járt, kinevezték lelki vezetővé a norvégiai Trondheimtől délre, Romsdal körzetben található, Veøy településre.¹⁵

Vélhetően anyagi problémái miatt a 28 éves Westen 1709 őszén feleségül vette a jómódú 55 éves dán özvegyasszonyt, Anna Pedersdattert (kb. 1655–1746) (Böckman 1983: 196; Skjelmo – Willumsen 2017b: 10).

2.1. A Syvstjernen közösség

1713-ban barátjával és paptársával, Nils Engelharttal (kb. 1668–1719) és öt másik pappal¹⁶ együtt Romsdalban megalapították a *Syvstjernen*¹⁷ pietista papi közösséget. A csoport egyik fő törekvése az volt, hogy a számi lakosságot evangélikus hitre térítsék. Ehhez szükségesnek tartották, hogy a számik saját nyelvükön hallhassák az egyház üzenetét.

¹² Nyelv és retorika professzor.

¹³ Kinevezéséről ld. Hammond 1787: 45–48.

¹⁴ A kinevezés valószínűleg csak arra az időszakra vonatkozott, amíg az akkori könyvtáros, Johan Conrad Wolfen (1656–1730) Velencébe utazott IV. Frigyes királlyal (1708. november – 1709. július), és Westen szolgálatait állítólag nem is fizették meg (Böckman 1983: 196).

¹⁵ Kinevezése megtalálható a koppenhágai Nemzeti Levéltárban.

¹⁶ Jens Juel (1665–1727), Amund Barhow (1665–1728), Mentzer Ascanius (1681–1740), Peder Strøm (1682–1741), Eiler Hagerup (1685–1743) (Storm 2017: 64).

¹⁷ Egy csillagkép megnevezése, szószerint Hét Csillag, magyarul Fiastyúkként ismert.

A csoport megvizsgálta az egyház és a gyülekezetek működési körülményeit, és arra a következtetésre jutott, hogy a keresztény erkölcsi romlás megállításához szélesebb körű, szigorúbb intézkedésekre van szükség. Indítványozták a 17. századi egyházi rendeletek szigorítását, valamint reformokat dolgoztak ki. Először Trondheimben keresték fel a korábban már említett Peder Krog püspököt, aki azonban szkeptikus volt, és óvatosságra törekedett a norvég egyház pietizmusával szemben. Az anyanyelvű számi térítést illetően a püspök úgy vélekedett, hogy az igehirdetésnek dán nyelven, és nem számiul kell történnie.

A csoport számos levelet írt Koppenhágába is, amelyben elégedetlenül nyilatkoztak a plébániákról, a gyülekezetek életmódjáról, és javaslatokat is tettek lelki fejlődésükre. Thomas von Westen 1714. április 17-én közvetlenül IV. Frigyes dán királynak írt levelet. A király üdvözölte kérésüket, és bizottságot¹⁸ nevezett ki a Syvstjernen által javasolt változtatási javaslatok értékelésére (Skjelmo 2017: 85).

2.2. A Missziós Főiskola Koppenhágában

1714-ben IV. Frigyes Missziós Főiskolát (*Missionskollegiet*, hivatalos megnevezése: *Collegium de cursu evangelii promovendo*),¹⁹ indított Koppenhágában, amelynek célja az volt, hogy térítő munkát szervezzenek a dán-norvég gyarmatokon,²⁰ valamint a finnmarkeni²¹ számik és a grönlandi lakosság körében. A főiskola vezetésére a király Johan Georg Holstein (1662–1730) titkos tanácsost jelölte ki. Mivel a főiskola tagjai sem ismerték a finnmarkeni számik helyzetét, így egy olyan megbízható személyt kezdtek keresni, aki elutazhat a számikhoz északra, s tervet készíthet a misszióról és a leendő misszionáriusok oktatásáról.

A misszóval kapcsolatban a Syvstjernen papegyesület is elküldte tanácsait. Azt javasolták, hogy a misszionáriusok költségeit ne a számik viseljék, mert azzal a misszió ellen fordulhatnak. Továbbá úgy vélték, hogy a fiatal

¹⁸ A bizottság tagjai: Johannes Steenbuch és Johannes Trelund professzor, valamint a koppenhágai esperes, Jacob Lodberg volt.

¹⁹ 1716-tól 1802-ig a norvégiai számik közötti missziós munka vezető szervezete volt (Steen 1954: 102).

²⁰ „Tranquebar ceyloni császártól történt megvételével kezdetét vette a dán gyarmatosítás” (Képes 2009: 43). A Missziós Kollégium ide, Dél-India mai Tamil Nadu tartományában fekvő Tranquebarba is tervezett missziót.

²¹ Norvégia legészakkeletibb és egyben legnagyobb (74 293 km²) kiterjedésű tartománya. Lakosainak száma 76 ezer. Lappföld részét képezi, az itt lakók egynegyedét teszik ki a számik.

számikat úgy kell képezni, hogy minden családból legalább egy tanítani tudja a többieket, és hogy az imákat le kell fordítani a saját nyelvükre.

Eiler Hagerup pap, a Syvstjernen egyesület egyik tagja Koppenhágába utazott, és a Missziós Főiskola tanácsadója lett. A vezetőség ezt követően vette fel a kapcsolatot Westennel, aki felajánlotta, hogy összekötője lesz a Missziós Főiskolának és a térítést kezdeni kívánó papoknak²² (Skjelmo 2013: 46). A kapcsolatok eredményeként 1716. február 28-án, anélkül, hogy jelentkezett volna, Westent kinevezték a finnmarkeni misszió vezetőjévé.²³

2.3. A Seminarium Scholasticum és a Seminarium Domesticum

1717-ben von Westen Trondheimben szemináriumot hozott létre a számi ajkú misszionáriusok, katekéták és tanárok oktatása céljából. A szeminárium a már meglévő Katedrális Iskolával működött együtt. Az Iskolában egy új tisztséget is létrehoztak neki: a *vicarius*, azaz a misszió helyi felügyelője lett (Skjelmo 2013: 55). A Seminarium Scholasticum tanára volt Isaac Olsen is, aki a tanítás mellett számi fordításokat²⁴ készített, és Westennek a missziót érintő munkáját is segítette.

Westen a szemináriumban minden nap kétórás teológiai foglalkozásokat tartott a Katedrális Iskola felsőbb osztályainak. A Seminarium Scholasticum mellett Thomas von Westen Trondheimben saját forrásaiból finanszírozva egy másik iskolát is létrehozott otthonában, amelyet Seminarium Domesticum néven említenek. Itt fiatal számi fiúk részesültek tanári képzésben.²⁵ A Domesticum képzési ideje két év volt (Sjelmo 2013: 56–57). Westen halálát követően mindkét intézmény befejezte működését.²⁶

²² Jóllehet von Westen megírta a főiskolának, hogy papokat és tanárokat kell küldeni a missziós munka előkészítésére Finnmarken megyébe a számik közé, de egyértelműen nem arra gondolt, hogy ezt neki magának kellene megvalósítania (Böckman 1983: 200).

²³ Ld. https://nbl.snl.no/Thomas_Von_Westen

²⁴ Fordításai: Mózes 1: 1–3; Máté evangéliuma, János evangéliuma 1–2; katekizmusi szövegek.

²⁵ Első missziós útjáról hozta magával a fiúkat, például Ivar Poulsent Nessebyből, aki aztán az északkelet norvégiai, varangeri számi iskolamestere lett.

²⁶ A Seminarium Scolasticum már 1724-ben megszűnt, mivel Krog püspök és a Katedrális Iskola vezetője (Nils Pedersen Krog, a püspök fia) sem támogatta a számi nyelv oktatását (Böckman 1983: 202).

3. Missziós utak a számiak közé

Az 1716–1723 közötti időszakban von Westen összesen három utat tett Trondheimtől északra.

1716. május 29-én a Missziós Főiskola utasításait követve első missziós útjára ment Finnmarkenbe.²⁷ Legfontosabb feladata az volt, hogy ellenőrizze, hol a legalkalmasabbak a körülmények az iskolák és templomok építésére; vizsgálta a számi térítés feltételeinek lehetőségét. Az útra Westen magával vitt 384 darabot Luther kis katekizmusából, 500 ábécéskönyvet, 50 evangéliumi könyvet, 30 énekeskönyvet²⁸ (Steen 1954: 177). Von Westen véleménye szerint a számi kereszténység nagyon „hiányos” volt. Útja során megállapította, hogy a legtöbb számi megkeresztelkedett, és az év bizonyos szakaszaiban az oltárhoz is járult, de emellett még mindig gyakorolta a számi természetvallást és ragaszkodott a régi áldozati kultuszhoz. Saját maga is megtapasztalta, amint egy számi sámán (*noaidi*)²⁹ megkereszteltette gyermekét (vö. Kristiansen 2016: 1055). Westen legnagyobb gondja tehát a vallási szinkretizmus volt, amely a szigorú pietisztikus mérce szerint megengedhetetlen.

Az első missziós út során Finnmark két missziós körzetre lett osztva: Nyugat-Finnmarkra (Kvalsund, Korsnes, Alta területek) és Kelet-Finnmarkra (Varanger és Tana területe).

1718–1719-ben von Westen megtette második missziós útját. Ennek eredményeképp Porsanger³⁰ és Laksefjord³¹ lett a harmadik missziós körzet. Látogatása során mintegy hetven sámándobot gyűjtött össze a számiktól, amelyeket elküldött a Missziós Kollégiumnak (de ezek aztán megsemmisültek az 1728-as koppenhágai tűzben) (Helland 1906: 377).

Von Westen 1719 nyarán Koppenhágába utazott, ahol mind a Missziós Főiskola vezetőit, mind a dán-norvég királyt tájékoztatta a megkezdett missziós munkáról. 1720 decemberében – miután majdnem másfél évig Dániában lakott – visszatért Trondheimbe.

A harmadik és egyben utolsó missziós utat von Westen 1722–1723-ban tette meg. 1722 nyár elején kezdődő útját Tromsøtől dél felé tervezte. Ez az

²⁷ Útvonala: Vadsø, Tana, Kjøllefjord, Kjelvik, Hammerfest, Talvik, Loppen, Tromsø, Norde, Trondheim.

²⁸ Mindegyik könyv dán nyelven íródott.

²⁹ A sámán számi megnevezése (részletesebben vö. Kerezi 2009: 280–283, Tamás 2007: 59–62).

³⁰ Porsanger (északi számiul *Porsángu*) a norvégiai Finnmarken tartomány egyik helyhatósági körzete.

³¹ Porsangertől keletre fekvő, 3459 km² nagyságú helyhatósági körzet. Számi megnevezése *Lágesvuotna*.

utolsó út „elvitte ereje nagy részét”, így további misszionáriusokat kért munkája folytatásához segítségül (Steen 1954: 191). 1722. október 31. és november 9. között Ranában³² lakott. Itt saját maga térítette a számikat, miközben a tanári és misszionáriusi munkákat is szervezte. A moi³³ iskola és az umai³⁴ kápolna építéséről is döntött, melyekhez a számiknak 24 skillinggel³⁵ kellett hozzájárulniuk. 1722. december 18-án Brønnøybe³⁶ utazott. 1723 tavaszán továbbindult délre, kísérője Jens Kildal (1683–1767) volt.³⁷ Westen azt tapasztalta, hogy „a bálványimádás és sötétség hatalma egyre növekszik, egyre erősebb, minél messzebb jöttem déli irányban” (Steen 1954: 191). 1723 júniusában ért Trondheimbe. Itt halt meg szegényen és betegen 1727. április 9-én.

Von Westen haláláig a missziós munka vezetője maradt. Tízéves munkássága alatt meglehetősen nagy szervezetet hozott létre, amely Trondheimtől Varangerig terjedt. Ezt az egész területet később 13 missziós körzetre³⁸ osztották fel, ahol misszionáriusok, iskolamesterek és részmunkaidőben tanítók működtek.

Von Westen halálát követően a számi nyelven ígét hirdetni tudó misszionáriusok képzése bő harminc évig szünetelt. A számiknak a Krogot váltó Eiler Hagerup (1731–1743) püspök szerint is dánul kellett tanulniuk. A nyelv- és missziópolitika azonban Ludvig Harboe (1743–1748) püspöki kinevezésével megváltozott, ő támogatta a számi nyelv oktatását. Így 1752-ben von Westen tanítványa és barátja, Knud Leem (1697–1774) vezetésével a Seminarium Lapponicum megnyitotta kapuit, folytatva ezzel a Westen által megkezdett hagyományt (vö. Kelemen 2018).

³² Nordland megyében található helyhatósági körzet.

³³ Mo (mai neve Mo i Rana) Észak-Norvégia Nordland megyéjében fekszik, Rana közigazgatási egység közigazgatási központja.

³⁴ Az Uma-kápolnát (mai neve Vila-kápolna) a ma már Svédországhoz tartozó Vilasund déli oldalán, az Ume-folyó felső részén építették.

³⁵ Skandináv pénzegység volt. 1625-ben értékét 12 penningben határozták meg. 1713-ban vezették be a rigsdaler courant (= 96 skilling) és a rigsdaler specie (= 120 skilling) nevű pénzeket (Maticsák 2018: 156, 169).

³⁶ Nordland megye helyhatósági körzete.

³⁷ Thomas von Westen tanítványa és kollégája, lelkész és misszionárius Nordland megyében. Számi felesége révén közvetlenül nyert betekintés a számi kultúrába (Meriot 1984: 378).

³⁸ 1) Kelet-Finnmarken (Varanger és Tana); 2) Porsanger és Laksefjord; 3) Nyugat-Finnmarken; 4) Skjervøy és Kvænangen; 5) Karlsøy, Lyngen, Ulsfjord; 6) Senja és Vesterålen; 7) Lødingen; 8) Saltdalen; 9) Gildeskål, 10) Ranen; 11) Vefsn; 12) Overhalla; 13) Snåsa (Steen 1954: 140–142).

4. Von Westen megítélése

Thomas von Westen ellentmondásos személyiség volt. A számikhoz fűződő kapcsolata ugyanolyan ambivalens volt, mint a számik keresztény hithez való viszonya. A számi írásbeliség szintén kiemelkedő alakja, Knud Leem ekképpen nyilatkozott Westenről: „ő maga volt a fény a lapp gyülekezetek számára, úgy a tanulásban mint az életben, és az istenfélés és a buzgalom kiváló példája” (Steen 1954: 175).

Jóllehet fanatikus szeretettel fordult a számik felé,³⁹ segítette⁴⁰ és tanította őket, ugyanakkor vallási bigottsága révén a térítés során olykor olyan eszközök használatát is jogosnak tartotta, amelyek távol álltak a keresztényi értékrendtől. Hajlamos volt például világi hatóságok segítségét is kérni, ha lelki eszközökkel nem érte el célját, amikor bálványimádással vagy varázslással találta szembe magát (Helland 1906: 336). Bizonyára gyakran élt a megfélemlítés, manipulálás eszközével. Meriot leírja, hogy voltak olyan számik, akik Westen beszéde után öngyilkosak akartak lenni, egyesek pedig teljes letargiába süllyedtek, mert bizonytalanok voltak abban, hogy megkaphatják-e Isten kegyelmét. Mások arra panaszkodtak, hogy megtérésük óta nincs nyugtuk az ördögtől. Ezért nem saját ágyukban, hanem Westen padlóján aludtak (vö. Helland 1906: 336). Egyértelmű fanatizmusát tükrözi levelének néhány sora is: „...a Tromsø és Trondheim között élő számik nem csupán pogányok voltak, hanem olyannyira pogányok, hogy olyat nem találni sem a keleti, sem az európai történelemben” (Helland 1906: 337).

Thomas von Westen megítélése az idők folyamán tehát folyamatosan átalakult. A norvégiai számi írott nyelv szempontjából azonban elvitathatatlan érdemeket szerzett. Ő volt az első Norvégiában, aki az egyház és a politika figyelmét a számik felé irányította, lerakva ezzel a számi nyelvű oktatás és írásbeliség alapjait.

³⁹ Még halálos ágyán is a misszió és a számik sorsa foglalkoztatta: „félek a haláltól, de csak azért, nehogy a misszó leálljon”; „... jól beszélsz fiam, Ő (Isten) parancsol nekem és a lappjaimnak” (Steen 1954: 177).

⁴⁰ Visszavásárolta azokat a területeket, amelyeket a számik alkoholért értékesítettek, és vissza is szolgáltatta nekik. A számi régiók lelkészeinek utasításba adta, hogy tiltsák meg az alkohol értékesítését (Meriot 1984: 377). Hasonlóan járt el később Lars Levi Laestadius (1800–1861) svéd lelkész, a laestadianizmus mozgalmának alapítója is. Laestadius azt hangsúlyozta, hogy a hit az erkölcsös, tiszta étellel jár együtt. Híveitől ezért antialkoholizmust követelt meg. A számik körében ez nagy jelentőségű volt, hiszen körükben már a 18. században is komoly gondokat okozott a túlzott alkoholfogyasztás.

Irodalom

- Bjørlykke, Liv Randi 1976: Thomas von Westen: Samenes apostel. Lunde, Oslo.
- Böckman, Peter Wilhelm 1983: Thomas von Westen – 300 år. Norsk tidsskrift for misjon. Det Kongelige Norske Videnskabsers Selskab. Forhandling, Universitetsforlaget, Tromsø.
- Damm, Charlotte: Interaction Within and Between Collectives: Networking in Northern Fennoscandia. *Networks, Interaction and Emerging Identities in Fennoscandia and Beyond*. *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia* 265: 263–283.
- Flood, Imanuel 1911: Kort oversigt Over det Norske Missionssselskaps historie og missionsutviklingen herhjemme. Det Norske Missionssselskaps trykkeri, Stavanger.
- Hammond, Hans 1787: Den Nordiske Missions-historie i Nordlandene, Finmarken og Trundhiems Amt til Lappers og Finners Omvendelse, fra første Begyndelse indtil hen udi Aaret 1727. Gyldendalske Forlag, København.
- Helland, Amund 1906: Norges Land og Folk, statistisk og topografisk beskrevet. Forlagt af H. Aschehoug & Co., Kristiania.
- Itkonen, Tuomo 1972: Tuomas von Westen. *Torniolaakson vuosikirja* 1972. Tornio.
- Jensen, Glenn Tore 2013: Thomas von Westen (1687–1727). Samfundets forlag, Kristiansand.
- Kelemen Ivett 2018: A 18. századi számi lexikográfia úttörője: Knud Leem. *Vázlatok a Lexicon Lapponicum Bipartitum történetéről*. *Folia Uralica Debreceniensia* 25: 99–108.
- Képes György 2009: Dánia alkotmánytörténete a 13. század végétől napjainkig. *Jogtörténeti értekezések* 36. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Kerecsi Ágnes 2009: Az uráli népek néprajza. *Fenno-Ugrica Pázmániensia* II. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, BTK. Piliscsaba.
- Kjølaas, Per Oskar 1995: Bibelen på samisk. En bok om samisk bibeloversettelse. Det Norske Bibelselskap, Oslo.
- Kristiansen, Roald E. 2016: Den norske kirken og det samiske. In: Lindmark, Daniel – Sundström, Olle (red.), *De historiska relationerna mellan Svenska kyrkan och samerna*. En vetenskaplig antologi. Band 2. 1053–1083.
- Laury, Preston A. 1899: A history of Lutheran missions. Pilger Publishing House, New York.
- Lysaker, Trygve 1987: Nidaros erkebispesetol og bispesete 1153–1953: Reformasjon og enevelde 1537–1804. Land og Kirke, Trondheim.
- Maticsák Sándor 2018: A mókusbörtől az euróig. *Pénznevek etimológiai szótára*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- Meriot, Christian 1984: The Saami peoples from the time of the voyage Ottar to Thomas von Westen. *Arctic* 37/4: 373–384.
<http://pubs.aina.ucalgary.ca/arctic/Arctic37-4-373.pdf>
- Skjelmo, Randi 2013: Utdanning av lærere for det nordlige Norge: Det tidlige institusjoner i Trondheim 1717–1732.
https://www.researchgate.net/publication/285140334_Utdanning_av_laerere_for_det_nordlige_Norge_De_tidlige_institusjoner_i_Trondheim_1717-1732

- Skjelmo, Randi 2017: Fire tekststykker knyttet til samemisjonæren Thomas von Westen 1716–1723. Sjuttonhundratil. *Nordic Yearbook for Eighteenth Century Studies* 14: 83–103.
- Skjelmo, Randi Hege – Willumsen, Liv Helene 2017a: Thomas von Westens liv og virke. Vidarforlaget, Oslo.
- Skjelmo, Randi Hege – Willumsen, Liv Helene 2017b: A letter by the Sami missionary Thomas von Westen dated 1718. *Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab Skrifter* nr. 1/2017. Trondheim.
- Solbakk, Aage 2009: What we believe in: Noaidevuotta. An introduction to the religion of the Northern Saami. *ČálliidLágádus, Kárašjohka*.
- Steen, Adolf 1954: Saamenes kristning og finnemisjonen til 1888. Egede Istituttet 5. Oslo.
- Storm, Dikka 2012: A Network of Missionaries and the Establishment of Knowledge: Creating Space. *Network, Interaction and Emerging Identities in Fennoscandia and Beyond. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia* 265: 263–283.
- Storm, Dikka 2017: The church, the pietist mission and the Sámi. An account of a Northern Norwegian mission district in the early eighteenth century. *Norsk Tidsskrift for Misjonsvitenskap*. 217/3: 59–75.
- Tamás Ildikó 2007: Tüzön át, jégen át. A sarkvidéki nomád lappok énekhagyománya. Napkút Kiadó, Budapest.
- Thrap, Daniel 1882: Thomas von Westen og Finne-Missjonen. Mallings Boghandel, Kristiania.

*

„The Apostle of the Saami” Thomas von Westen

The beginning of the Saami written language coincides with the time of Christian missionary activities. When examining the Saami written language, for its historical presentation and in depth delineation of this period is inevitable. Following the Reformation, the Danish-Norwegian Lutheran Church also recognized the importance of talking to Saami people in their mother tongue. Missionary activities among the Saami can almost always be linked to a person and/or an ideological current. At the beginning of the 18th century, missionary work to the north also intensified in Danish-Norway, the ideological basis of which was the increasingly widespread pietism, and its central figure was the Danish missionary pastor Thomas von Westen (1682–1727).

Nothing proves the significance of Westen’s work better than the title of “Apostle of the Saami,” which can be found in almost every piece of the

abundant literature about him. Recent biographies are already more critical of Thomas von Westen's entrenched, almost fanatical missionary activity (e.g., his methods of proselytization), so the descriptions outline a rather contradictory image of a him. Nevertheless, his merits are indisputable: during his three northern missionary journeys (1716–1723), in addition to his missionary, proselytizing, church-organizing work, Westen also played a prominent role in the history of Saami education through the operation of the schools he founded. In 1717 he established a seminary (*Seminarium Scholasticum*) in Trondheim for the education of Saami-speaking missionaries, catechists, and teachers. Funded from his own resources, he also set up another school in his home, known as the *Seminarium Domesticum*. Here, young Saami boys received teacher training.

After his death, his schools ceased to exist, and due to the changed language and mission policy, Saami language education was suspended until 1752, when, under the leadership of Westen's disciple and friend Knud Leem (1697–1774) – continuing Westen's traditions – *Seminarium Lapponicum* opened its doors. This was the place where the main Saami translations, grammars and dictionaries of the age were made. This era can be considered the first period of Saami written language.

Keywords: Saami language, Thomas von Westen, *Seminarium Scholasticum*, *Seminarium Domesticum*

IVETT KELEMEN